

XYLOGRAF F. HENDRIKSEN

og Bogarbejdet

Forening for boghaandværk vil altid mindes sin stifter i taknemmelighed og beundring. I det følgende klarlægges xylograf Hendriksens betydning for bogarbejdet og den udvikling, han i denne henseende gennemløb. Minde-artiklen er skrevet af foreningens nuværende formand, museumsinspektør Erik Zahle.

XYLOGRAF F. HENDRIKSEN stiftede Forening for Boghaandværk. Han var Foreningens Formand til 1919 og fulgte opmærksomt dens Arbejde videre frem; men Kræfterne svandt, og det er blot Naturens Orden, naar vi til 50 Aars-Dagen kan staa ved hans friske Grav.

Hvad Hendriksen i sin Manddom har ydet, skal ikke blot forstaaes i Lyset af hans uafhængige og stejle Personlighed; det Fag, i hvilket han fra Dreng blev oplært, har ført ham til væsentlige Resultater. Ganske vist stillede Obermann paa Illustreret Tidendes xylografiske Værksted ikke store Fordringer til Udførelsens Kvalitet, men der var tidligt Anledning til at udføre selvstændigt Arbejde. Allerede i denne Periode fik Hendriksen Kunstnervenner som August Jerndorff, Th. Niss og Kristian Zahrtmann. Som 21-aarig rejste Hendriksen i 1868 til London, hvor hans Udvikling fik sit afgørende Opsving. Selvom han aldrig ønskede at blive en selvstændig grafisk Kunstner, som Bewick havde været, var det dog Studiet af dennes og andre Englænderes Træsnit, der lærte Hendriksen, hvor højt man kunde sætte sine Maal. Hans Opgave blev den klare Genspejling i Tryk af en tegnet Original; me-

dens Kunstnerens Styrke øger hans Arbejdes Særpræg, viser Reproduktions-Xylografens Personlighed sig i den Grad af Troskab, hvormed han respekterer det givne Forbillede; jo stærkere Personlighed, des mere nærmer man sig den fuldstændige Selvudslettelse. Og Hendriksen var virkelig en sjælden stærk Personlighed. Sin varme Beundring for Thomas Bewick, »Træsnettets Gjenføder«, udtrykte Hendriksen ved et Søndagsmøde i Forening for Boghaandværk 1890; mange Aar senere fortalte Bogtrykker Victor Petersen en ung Ven om, hvordan Hendriksen med inderlig Kærlighed havde ladet Haanden stryge over Siderne i Bogen om Englands Fugle, idet han talte ud af en Begejstring, som han kun sjældent følte saa udelt. Hans Foredrag er ret udførligt refereret i Foreningens Protokol, og man kan saaledes se, at Hovedtrækkene gaar igen i Artiklen i Bogvennen for 1925. Rent manuelt og i forstaaende Følsomhed kunde Bewick staa som Læremeister; Hendriksen havde dog ogsaa den Tilfredsstillelse at give Johannes Larsen Værktøjet i Hænde; at den fynske Maler i sine Træsnit paa en noget anden Maade end Hendriksen fortsætter Bewicks Arbejde, tør vel ingen betvivle.

Da Hendriksen i 1870 var vendt tilbage til København, aabnede han snart sit eget xylografiske Værksted. I nogle Tilfælde nøjedes Forlæggerne ikke med at bestille Træsnit, men overlod ham »det samlende og det endeligt ordnende i Bogarbejdet«. Desuden startede han i 1877 Ugebladet »Ude og Hjemme«, som fra at være nærmest underholdende blev drevet op til en betydende Faktor i dansk Aandsliv. Her og i Bøger finder man Hendriksens Træsnit efter Tegninger af dengang nylig afdøde eller sam-

Illustration af Od 40 I.

Efter Lundbye (fra »Ude og hjemme«).

tidige Kunstnere. Hans Opofrelse af egen Personlighed til andres Hæder kommer smukkest frem i Træsnittene efter Johan Thomas Lundbye, som først blev bragt i »Ude og Hjemme« og siden blev samlet i Emil Bloch's Bog, hvis Tilrettelæggelse ikke tilfredsstillede Hendriksen. Lundbyes Frisetegning »Reise i Billeder« gengav Hendriksen, og denne Strimmel Papir paa en Trærulle viser, med hvilken Evne til Indføling der blev arbejdet. Faget førte ham i Forbindelse med et betydeligt Antal af nu højst forskelligt vurderede Kunstnere; friskest blandt de samtidige synes os i Dag Nordmanden Erik Werenskiold; efter ham har Hendriksen skaaret Illustrationer til Asbjørnsen &

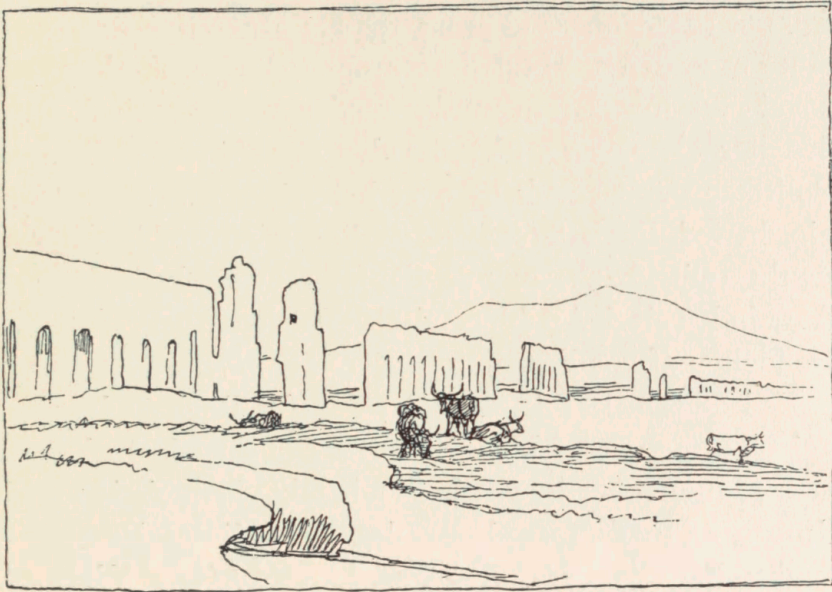
Moes Eventyr og til »Ude og Hjemme«. Ugebladet maatte ophøre 1884, og næste Aar rejste Hendriksen til Wien for at lære den fotomekaniske Reproduktionsmetode, der fortrængte Træsnittet ogsaa fra hans eget Atelier.

Dermed sluttede Hendriksens xylografiske Arbejde, der kan sidestilles med, hvad Fortidens Kobberstikkere havde udrettet for Spredning af Billedkunst i klangfulde Tryk. Det var en Tilfredsstillelse for ham i 1920'erne ved Gaver og Oplysninger at bidrage til, at man i Kobberstiksamlingen fik en god Repræsentation for de haandværksmæssige Træsnit, som Samlingen tidligere havde forsømt. Her findes nu en Mappe med Hendriksens egne og to Mapper med hans Værksteds Xylografer.

En Søndag i 1935 kom Hendriksen ind i Kobberstiksamlingen for at se sine egne Arbejder for sidste Gang. Hans Øjne var svage, og han maatte ledes til en Stol. Det var gribende at overvære den gamle Mesters famlende Afsked med sit Værk.

I Begyndelsen af 1880'erne indvalgte Hendriksen i Bestyrelsen for Foreningen Fremtiden; han har tilrettelagt dennes Publikationer, begyndende 1884 med Serien af statelige Hefter »Billeder af danske Kunstnere til Digte af ældre og nyere Forfattere« og sluttende med »Danske Sagn og Æventyr«, illustreret af Niels Skovgaard. I disse, som i Flertallet af denne Forenings Publikationer i Hendriksens Tid har den kunstneriske Illustrering en overvejende Andel, og det typografiske er i de tidligere kun i mindre Grad taget i Betragtning.

Den 26. December 1884 bragte Politiken Hendriksens lange Artikel om »Vore Bøgers Udstyrelse«. I Indledning-

Jeg sees dig, Land! med Bjerge beseet! M. S. T.

Efter Lundbye (fra »Reise i Billeder«).

gen taler han om, at Tiden er uheldig for Haandværksfagene, »som man med et moderne Ord kalder kunstindustrielle«, og i det følgende berøres Haandværket blot een Gang til ved Omtalen af Bogbinderiet. Hovedsagen var at drage til Felts mod det planløse og forhastede i Bogarbejdet. Hele Tankegangen hviler paa et smagsmæssigt Grundlag: »man er godt i Gang med at øve Vold mod alle sunde typografiske Regler og Skønhedsfordringer«. Ligesom det alt for ofte staar slet til med selve Bogens Papir, Typografi og tegnede Udsmykning, er de tynde Shirtingsbind med rig Forgyldning utilfredsstillende. Hvad Hen-

driksen paa denne Tid ansaa for det afgørende, er sagt i Slutningsordene: »Lad derfor ogsaa Bogtrykkerkunsten bevare saa meget som muligt af den ydre Skønhed, som den har ejet, og som klædte den saa godt«. Artiklen i Politiken var sat godt op over hele Forsidens Bredde og gjorde ved Forfatterens sædvanlige uforbeholdne Form stærkt Indtryk paa mange Fagfolk. Der gik dog nogle Aar, inden de i Artiklen udtalte Tanker kunde føre til Dannelsen af vor Forening.

Ved Starten i 1888 var Forening for Boghaandværk i høj Grad præget af Hendriksens forudgaaende Virksomhed. Man maa tænke paa hans udstrakte Samarbejde med Kunstnere, naar man læser det væsentligste Program-punkt: *Foreningens Formaal skal være at hæve Niveaueet for og skærpe Fordringerne til Bogtrykket og indbundne Bøgers Udseende her i Landet.* Da Højesteretssagfører Octavius Hansen paa den stiftende Generalforsamling spurgte, »om Foreningen ved Siden af sin Virksomhed for at fremme det kunstneriske i Fagene tillige vilde virke for en bedre Udstyrelse af det, der læstes af det store Publikum, særlig da af Skolebøgerne, hvis hele Fremstilling for Tiden var skandaløs slet baade hvad Tryk, Papir og Indbinding angik« svarede Hendriksen ifølge Forhandlingsprotokollen, »om man end ikke kunde rejse Kamp mod Tidens Fordringer om hurtigt, billigt og slet Arbejde, saa kunde man dog maaske ved Forsøg paa at lede Smagen i en bedre Retning efterhaanden medvirke til Forandring ogsaa heri«. Med andre Ord havde Hendriksen sagt det samme i sin indledende Tale, der refereres saaledes: »Den

Det stille Vand har den djibe Grund. Opr. spr.

Efter Lundbye (fra »Reise i Billeder«).

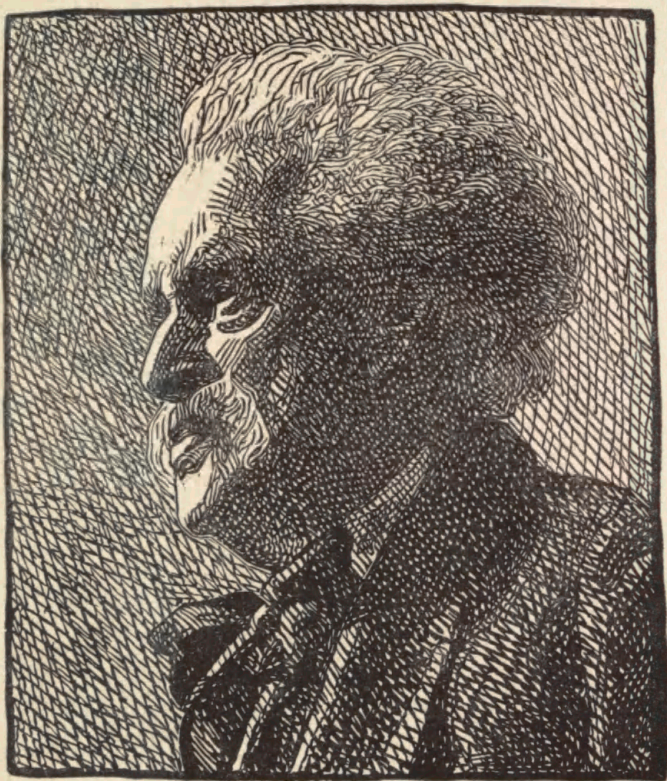
Bevægelse, man ønskede at rejse, er nærmest den samme, som er fremme i andre Fag: Bestræbelsen efter at føre Arbejdet ind i Kunstindustriens Sfære og tage Hensyn til Harmoniens og Skjønhedens Krav.

Det er ogsaa karakteristisk for Hendriksen, at han i den første Bestyrelse samlede Bogtrykkere, Typografer, Boghandlere, en Bogbinder, en Bibliotekar og en Bogsamler. Hans Virksomhed havde ført ham til vidt forskellige Kredse, og naar det nu faldt ham naturligt at give For-

eningen en usædvanlig bred Basis, var det utvivlsomt til dens Held. Netop fordi den ikke blev rodfæstet i en enkelt Kategori, kunde den udføre Arbejde af særegen Art.

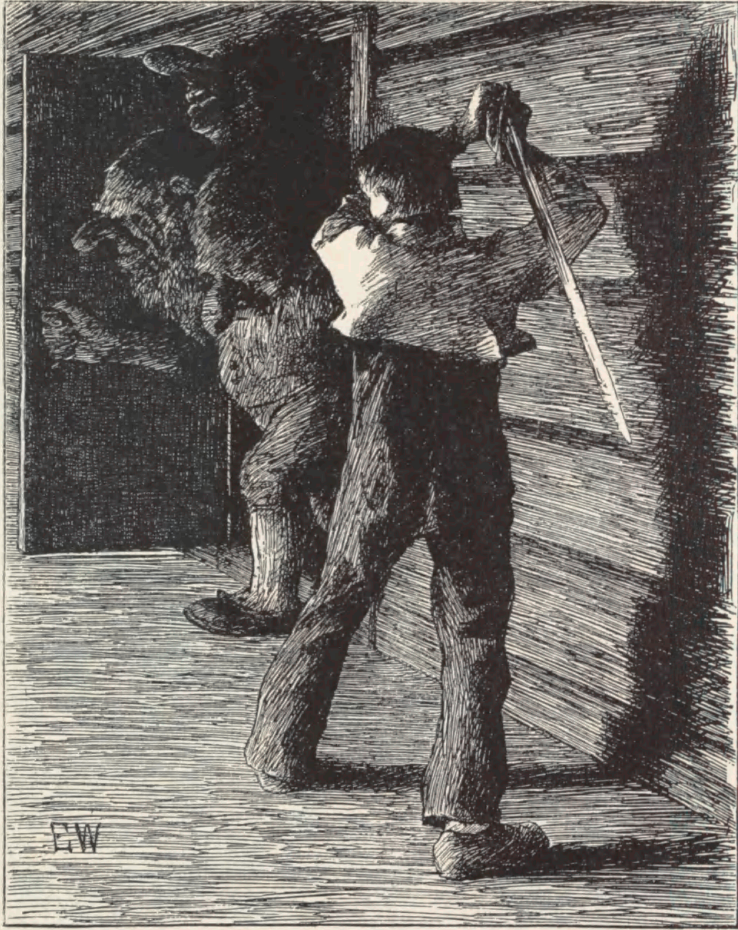
Et nyt Moment kom til i Hendriksens Udvikling, da han paa Hjemrejsen fra Chicago i 1893 saa »Arts and crafts«-Udstillingen i London, hvorom han samme Aar skrev i første Hefte af Bogvennen. Han fik nu nærmere Kendskab til, hvad Morris, Burne-Jones og andre havde udrettet for det nye engelske Kunsthaandværk. Den angelsaksiske Indflydelse spores stærkere i Foreningens Bøger efter Aarhundredskiftet. Hendriksen foretrækker da federe Skriftsnit og har i denne Periode en vis Hang til gammelmodigt Udseende. Det maa ogsaa bemærkes, at medens Ordet Haandværk lige akkurat forekommer i Foreningens Navn, men ikke i dens oprindelige Program, saa taler Erindringerne i 1910 ubetinget Haandværkets Sag og vender sig mod »de billigere Fabrikationsvarer«. Først ved denne Tid er der tydeligt udtrykt et Ønske om i beskedent Omfang at dæmme op mod de maskinelle Teknikeres Fremdrift; teoretisk var Hendriksen saaledes kommet i Strid med Praksis paa hans eget Værksted. Selvom han i Begyndelsen kun med Forbehold havde sluttet sig til Morris' Retning, kan man dog af Erindringerne se, hvor stærkt den engelske Bevægelse efterhaanden greb ind i Hendriksens Tankegang.

Hendriksens bedste - men vistnok mindre bemærkede - Bogarbejde var forbeholdt hans senere Aar og kom frem i Værker, som han selv helt eller delvis skrev. I Bøgerne om Zahrtmann, Frølich og om en dansk Kunstnerkreds er Typografien - ligesom i »Kjøbenhavnske Billeder« - kraf-

Xylograf F. Hendriksen. Originaltræsnit af Johannes Larsen.

Efter Werenskiold (Asbjørnsen & Moe).

tig, men samtidig helt naturlig og fri for Arkaisering. Man kan næppe ved at betragte andre Sider af Hendriksens Liv finde stærkere Vidnesbyrd om, hvilken sjælden Mand han var: frem gennem Aarene lærte han af andre og tænkte samtidig selvstændigt, saaledes at der i Værdien af hans Bogarbejde er en stadig Stigen, indtil Livet langsomt udsluktes.

Gennem mer end tredive Aar arbejdede Hendriksen med ukuelig Ihærdighed til Gavn for Forening for Boghaandværk og for de Ideer, der skulde fremmes gennem den. Saa længe Foreningen bestaar, vil man mindes hans opofrende Gerning med dyb Taknemmelighed, og med Beundring vil man tage frem af Reolen de Bøger, som han har givet sin Personligheds Stempel. ERIK ZAHLE